

ПАМ'ЯТІ ВОЛОДИМИРА ЦИГИЛИКА

Віктор ВОЙНАРОВСЬКИЙ

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, Львів, Україна, e-mail: archaeo@groza.com.ua*

*“Про мертвих або добре, або нічого, крім правди”
давньогрецький політик і поет Хілон із Спарти, VI ст. до н. е.*

На саме Різдво 2016 р. (“...прямо в рай”) не стало Володимира Миколайовича Цигилика. У вічність відійшов один з останніх “даків” вітчизняної археології. Цей термін (мається на увазі дакійська належність носіїв липицької культури – основного предмету уваги дослідника) я перейняв у В. Котигорошка, який у кінці 1990-х у нашому відділі, півобійнявши В. Цигилика, казав йому: *“Мы же с вами даки, Владимир Николаевич”*. Останній лише посміхався, але, очевидно, погоджувався – завжди кривився, коли я називав його славистом. Але “даком”, на мій погляд, він не був: даки були відомими трансляторами передових ідей та технологій у варварське середовище Східної Європи (залізоробка, продукування кружального посуду, засобів землеробства), в бібліографії ж В. Цигилика абсолютно домінують публікації польового матеріалу: *“Розкопки на поселенні...”*, *“Поселення перших століть нашої ери...”*, *“Исследования у с. Болотня...”*, *“Нове поселення...”*. Але саме завдяки цим польовим напрацюванням та їхній публікації (звичайно, й широкому європейському запиту на інформацію про дакійські старожитності) В. Цигилик був чи не найцитованішим працівником Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Володимир Миколайович Цигилик народився 29 червня 1936 р. в с. Коропуж Городоцького р-ну Львівської обл. Закінчив історичний факультет Львівського державного університету (1958). З наступного року – старший лаборант, молодший і старший науковий співробітник, завідувач відділу археології (1986–1997) Інституту суспільних наук АН УРСР (з 1993 р. – Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України). Автор понад 150 наукових праць, співавтор восьми монографічних видань. Настільною книгою усіх вітчизняних спеціалістів з археології римської доби є авторська монографія В. Цигилика *“Населення Верхнього Подністрів'я перших століть н. е. (Племена липицької культури)”* – Київ: Наукова думка, 1975. – 172 с. У 1971 р. Володимир Миколайович захистив кандидатську дисертацію на цю ж тему.

Основними науковими досягненнями довгого й плідного життя В. Цигилика були наступні відкриття.

В. Цигилик відкрив, дослідив та ввів у науковий обіг (у різній мірі) на території якої йому батьківщини – Придністер'я – поселення першої чверті I тис. н. е. Верхня Липиця, Ремезівці, Золота Липа, Липівці, Майдан-Гологірський, Березовець, Свірж, Водники, Стрілки, могильник в Болотні (71 пох.).

Відкрив та провів широкі розкопки двошарового поселення першої половини I тис. н. е. Оселівка Чернівецької обл. (у комплексі з відомим, дослідженим Г. Нікітіною, опублікованим й багаторазово нею аналізованим могильником черняхівської культури).

Увів у науковий обіг низку залізобудовних горнів і місць продукування заліза біля поселень липицької культури, довів факт існування у місцевого населення гончарного кола (досліджений ним гончарний горн у Липівцях) та розвинених форм кружального посуду, засвідчив високий рівень цих ремесел, навів докази їхньої спеціалізації (як на мене,

виробництво заліза та продукування кружального посуду, відповідно, й ринкових відносин, грошового обігу, від самого початку й завжди є спеціалізованим виробництвом, ремеслом), доводив запозичення цих технологій у провінційно-римських майстрів.

Важливим є опрацювання, ідентифікація, аналіз та публікація В. Цигиликом багатьох об'єктів ранньоримського часу, досліджених іншими археологами (І. Свешніковим, Л. Крушельницькою, В. Бараном, М. Тіхановою, Г. Смірноюю, Р. Грибовичем, В. Савичем) під час розкопок ними багатошарових пам'яток у краї (Болотня, Звенигород, Черепин, Незвисько, Лагодів, Липівці).

В. Цигилик чітко диференціював власне фракійську основу липицької культури від її ранньослов'янського субстрату – культур зарубинецької та пшеворської, які співіснували у різному співвідношенні на пам'ятках краю першої чверті I тис. н. е. (“В час проходу липицьких племен на Верхнє Подністер'я вони вступали в контакти з зарубинецьким населенням і мирно співіснували з ним упродовж двох століть... Другою людністю, з якою зіткнулись тут носії липицької культури, були пшеворські племена”). Частину пам'яток з такими змішаними рисами (Майдан-Гологірський, Липівці, Незвисько, Черепин, Підберізіці) дослідник виділив в окрему Гологірську культурну групу. В. Цигилик заперечував віднесення Д. Козаком та мною таких пам'яток до зубрицької культури Волині та Придністер'я, вважав це питання предметом “особливої уваги” дослідників-наступників.

Грунтовними є й праці вченого з історії досліджень пам'яток ранньоримського часу у басейні Верхнього Дністра й Західного Бугу – регіону, де “стикались різноетнічні групи населення Південно-Східної та Центральної Європи, схрещувались їхні впливи”.

Значним є внесок Володимира Миколайовича у вивчення пам'яток черняхівської культури, насамперед середньодністровських поселень Оселівка та Комарів. Цінним є опрацювання методами природничих наук (В. Цигилик, С. Мартинюк) колекції скляних виробів та знарядь з виробничого осередку Комарівського поселення, об'єктів та поселень пізнього, кн. IV–поч. V ст., етапу черняхівської культури: житла-півземлянки з печами-кам'янками, великий відсоток ліпного посуду, домінування кружального посуду з червонуваною поверхнею.

Дослідник відкрив та ввів у обіг металургійний центр IX–XI ст. поблизу с. Рудники на Верхньому Дністрі (свідчення безперервності заселення слов'янами цієї території з часу райковецької культури VIII–X ст., участі місцевого населення у формуванні давньоруської культури).

В. Цигилик був багаторічним організатором охоронних археологічних робіт, які проводили працівники відділу, Зводу пам'яток археології Львівської та Волинської областей – відкрито й зафіксовано сотні нових поселень, місцезнаходжень, курганів.

З 1992 р. В. Цигилик – співкерівник Українсько-Польської археологічної експедиції, яка проводить дослідження в межиріччі Верхнього Дністра й Сяну (колишні прикордонні території – *terra incognita* для вітчизняних та польських дослідників). Результат – кілька тисяч нововідкритих і десятки розкопаних курганів доби бронзи й раннього заліза, досі схованих в заліснених місцях цієї частини краю.

Дослідник постійно співпрацював з музейними закладами. Матеріали з його розкопок є цінними експонатами Археологічного музею Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львівського історичного музею, музею археології Львівського національного університету імені Івана Франка. Значний інтерес до спадщини В. Цигилика проявляють археологи Молдови, Румунії, Польщі, території яких є батьківщиною та місцем інфільтрації дакійського етносу.

В. Цигилик був надзвичайно удачливим, як і його шеф-палеолітчик О. Черниш, з експедиції якого лаборант В. Цигилик (вибачте, старший лаборант, як з образою за вашу помилку завжди уточняв Володимир Миколайович) при першій нагоді втікав в експедицію свого вчителя (за його ж визначенням) В. Барана. Більшість розкопуваних ним пам'яток увійшли в золотий фонд української археології (правда, їхня цінність визначається також і

тим, що Володимир Миколайович понад 40 років був єдиним дослідником пам'яток липицької культури). Пам'ятаю, коли у 2010 р., через 33! роки з початку *“планомірних стаціонарних розкопок могильника у Болотні”* та 7 років з часу публікації (чомусь у *“Materiałach i Sprawozdaniach Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”*), я показав учасникам міжнародної конференції у Москві відбитку публікації цього некрополя, це сприйняли як сенсацію, було терміново виготовлено три десятки копій для присутніх археологів з України, Білорусії, Росії, Литви, Сербії.

Кожен вчений виправдовує своє життя, якщо в історії його науки залишить хоча б абзац зі своїх матеріалів, висновків, ідей. В. Цигилик своєю діяльністю заслужив цілу сторінку в історії західноукраїнської археології. По життю ж він був типовим галичанином (читай І. Франка *“Де що про себе самого (Не люблю русинів)”*): живим, моторним, дбайливим сім'янином і господарем, водночас легко образливим, надзвичайно несміливим, особливо при переході до теоретичних узагальнень (*“все це вимагає обережного підходу”*) – можливо, вплинула його багаторічна праця лаборантом відділу. Його ошадливість іноді грала з ним поганий жарт: якось після виходу В. Цигилика з лікарні (в експедиції його вкусила гадюка, у Львів його привезли без свідомості), на моє запитання про здоров'я він з сумом відповів: *“Нога вже не болить, болить те, що кишені вивернули та вигребли все”*.

Володимира Миколайовича Цигилика пам'ятатимуть усі, хто його знав, насамперед той, кого він підвозив у своєму авто вузькими вуличками Львова (дивувала глибина його лексики й глибина словникового запасу, про який більшість і не здогадувалась), хто мав намір попрацювати з керамікою з його розкопок – і кому вказували лише на шмат порожньої підлоги у підвалах-фондах відділу археології Інституту (*“ось тут були ящики з моєю керамікою – вкрали”*), хто запитував, коли будуть опубліковані досліджені ним Оселівка (40! років), Ремезівці, Болотня – і кого він відверто починав уникати...

Не стало людини, археолога, вченого. Мир його праху, спокій його душі.

ОСНОВНІ НАУКОВІ ПРАЦІ

Цигилик В.М. Розкопки на поселенні липицької культури біля с. Верхня Липиця Івано-Франківської області у 1962 році // Археологія. – 1965. – Т. XVIII. – С. 180–184.

Цыгылык В.Н. Раскопки поселений у с. Ремезовцы и Майдан Гологирский Львовской области // Археологические исследования на Украине в 1968 году. – К., 1971. – Вып. III. – С. 203–205.

Цыгылык В.Н. Поселение возле села Ремезивцы Львовской области // СА. – 1971. – 2. – С. 157–166.

Цигилик В.М., Баран В.Д. Дослідження поселення першого тисячоліття н. е. у верхів'ях Золотої Липи // Середні віки на Україні. – К., 1971. – С. 65–75.

Цигилик В.М. Оселівське поселення (за матеріалами розкопок 1971 р.) // Тези XV наук. конф. Ін-ту археології АН УРСР. – Одеса, 1972. – С. 295–297.

Цигилик В.М. Дослідження поселення в Майдані Гологирському на Львівщині // Археологія. – 1973. – Вип. 9. – С. 83–90.

Цигилик В.М. Поселение и могильник у с. Оселивка на Днестре // АО 1973 г. – Москва, 1974. – С. 356–357.

Цигилик В.М. Населення Верхнього Подністрів'я перших століть н. е. – К.: Наук. думка, 1975. – 174 с.

Цигилик В.М. Про локальні особливості черняхівського поселення в с. Свірж // Studia archaeologica. – Львів, 1993. – Вип. 1. – С. 35–42.

Цигилик В.М. Поселення липицької культури поблизу с. Липівці на Львівщині // МДАПВ. – Львів, 1995. – Вип. 6. – С. 127–139.

Цигилик В., Мартинюк С. Скляне виробництво на поселенні III–IV ст. н. ери біля с. Комарів // Скло в Україні. Історія та сучасність. – Львів, 1995. – С. 7–19.

Цигилик В.М. Нові дослідження поселення в Неслухові // Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. – Rzeszów, 1996. – Т. XVII. – С. 283–289.

Sybułyk W., Nachnik J. Groby kultury ceramiki sznurowej na Wereszycy // Księga jubileuszowa, poświęcona Markowi Giedlowi. – Kraków, 1996. – S. 149–161.

Цигилик В.М. Нові пізньочерняхівські житла на Львівщині // Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян. – Київ-Львів, 1997. – С. 104–110.

Цигилик В.М. Липицьке поселення в с. Водники на Львівщині // Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. – Rzeszów, 1997. – Т. XVIII. – S. 105–113.

Цигилик В.М. Пізньочерняхівські поселення і питання слов'янського етногенезу // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Leopoli, 1998. – A.D./MCMXC VIII, 5. – С. 663–670.

Цигилик В., Осадча О. Нове поселення пшеворської культури на р.Верещиці // Давня і середньовічна історія України (історико-археологічний збірник). – Кам'янець-Подільський, 2000. – С. 153–161.

Цигилик В.М. Верхня Липиця – пам'ятка римської доби. – Львів, 2001. – 56 с.

Цигилик В.М. Неслухів – перше дослідження черняхівського поселення в Західній Україні // МДАПВ. – Львів, 2002. – Вип. 8. – С. 128–131.

Цигилик В.М. Питання поховального обряду населення верхнього Наддністров'я перших століть нашої ери (За матеріалами могильника в Болотні) // Materiały i Sprawozdania Pzszowskiego Ośrodka Archeologicznego. – Rzeszów, 2003. – Т. XXIV. – S. 151–184.

Цигилик В., Касюхнич В. Черняхівське поселення в селі Березець над Верещицею // МДАПВ. – Львів, 2003. – Вип. 9. – С. 273–279.

Цигилик В., Касюхнич В., Грибович Р. Поселення римської доби біля с. Свірж Перемишлянського району Львівської області // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2003. – Вип. 6. – С. 38–65.

Цигилик В.М. Черняхівське поселення біля села Тарасівки // МДАПВ. – Львів, 2005. – Вип. 10. – С. 124–133.

Цигилик В.М. З історії досліджень пам'яток перших століть нашої ери в басейні Верхнього Дністра // МДАПВ. – Львів, 2005. – Вип. 9. – С. 340–352.

Цигилик В.М. До питання зародження скляного виробництва на Прикарпатті // МДАПВ. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 100–106.

Цигилик В.М. Поселення Стрільки II в контексті слов'янського етногенезу // МДАПВ. – Львів, 2007. – Вип. 11. – С. 231–249.

Цигилик В., Касюхнич В. Поселення Стрільки II в контексті слов'янського етногенезу // МДАПВ. – Львів, 2007. – Вип. 11. – С. 231–249.

Цигилик В. До питання етнокультурної ситуації у Верхньому Подністров'ї в першій половині I тис. н. е. // МДАПВ. – Львів, 2008. – Вип. 12. – С. 162–169.

Стаття: надійшла до редакції 14.10.2016

прийнята до друку 20.10.2016